

КОВАЛКО Н. М.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри фінансового права
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

ДРОЗД А. О.,

аспірант кафедри історії права та держави
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 34.05

ВПЛИВ КОМПАРАТИВІСТИКИ НА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВУ РЕФОРМУ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено аналізу порівняльного правознавства як основоположної юридичної науки, що впливає на конституційно-правову реформу в Україні. Проведено аналіз наукових думок, дискусій та обговорень про роль та статус компаративістики в юридичній системі. Особливу увагу звернено щодо статусу порівняльного правознавства у практичній площині здійснення реформування Української держави.

Ключові слова: порівняльне правознавство, компаративістика, конституційне право, конституційна реформа.

Статья посвящена анализу сравнительного правоведения как основополагающей юридической науки, которая влияет на конституционно-правовую реформу в Украине. Проведен анализ научных мыслей, дискуссий и обсуждений о роли и статусе компаративистики в юридической системе. Особое внимание обращено на статус сравнительного правоведения в практической плоскости осуществления реформирования украинского государства.

Ключевые слова: сравнительное правоведение, компаративистика, конституционное право, конституционная реформа.

The article is devoted to the analysis of comparative jurisprudence as the basic legal science, which influences the constitutional and legal reform in Ukraine. An analysis of scientific thoughts, discussions and discussions on the role and status of comparative studies in the legal system was carried out. Particular attention is paid to the status of comparative law in the practical implementation of the reform in the Ukrainian state.

Key words: comparative jurisprudence, comparative studies, constitutional law, constitutional reform.

Вступ. Нині в юридичній науці відбувається пошук нових підходів, спостерігається методологічний плюралізм, модифікується понятійно-категоріальний апарат, чітко виявляється тенденція до уніфікації права. Ці зміни значною мірою зумовлені процесами глобалізації у сфері права, політики, економіки. В умовах перетворень, що відбуваються у світі, визнається необхідність активної ролі держави у реформуванні суспільства, координації діяльності різних держав. Це стосується політичних, зовнішньоекономічних, культурних відносин. Проблеми формування міжнародного інформаційного простору, створення загальносвітової системи держави, правопорядку тощо пояснюють правову регламентацію засадничих питань, що вимагають свого вирішення на світовому рівні. Як наслідок, посилюється правова інтеграція, зростає важливість норм міжнародного права, збільшується значення зв'язку національного та наднаціонального законодавства, що пояснює звернення до порівняльних досліджень у юридичній науці.

У зв'язку з цим особливу увагу слід зосередити на взаємовідносинах порівняльного правознавства та конституційного права з урахуванням сформованої тенденції щодо порівняльного вивчен-

ня державно-правової дійсності. Реформування Основного закону України є надзвичайно складним і важливим процесом, який впливає на всі сфери життя суспільства, саме тому актуальність порівняльних досліджень є досить значною. Аналіз та запровадження досвіду країн світу є ключовим аспектом конституційної реформи, однак необхідно зважати на національні особливості України. Саме тому з впевненістю можна стверджувати, що у процесі здійснення конституційної реформи в Україні компаративістика грає основоположну роль.

Слід зазначити, що дослідженням компаративістики як окремої науки займалися ряд вчених, таких як: М.В. Савчин, М. Веббер, Х. Кох, А.Х. Саїдов, М.Н. Марченко, А.В. Сурилов тощо. Однак аналізу впливу порівняльного правознавства на практичну площину проведення реформування держави досі не було досліджено.

Постановка завдання. Саме тому головним завданням роботи є дослідження впливу порівняльного правознавства (компаративістики) на проведення конституційно-правової реформи в Україні.

Результати дослідження. Перш за все, необхідно констатувати, що порівняльне правознавство як відокремлений науковий напрямок вже сформувався. Однак з приводу його самостійності в якості юридичної науки існують різні точки зору, які іноді суперечать одна одній. Якщо деякі дослідники не визнають статус порівняльного правознавства як самостійної науки і розглядають її як метод (К. Осаке), то інші вважають порівняльне правознавство самостійною юридичною наукою і навчальною дисципліною (Ю.А. Тихомиров). Треті ж розглядають її в двох аспектах: як науковий метод дослідження, універсальний для всіх галузей юридичної науки, і як систему наукових знань про сучасні правові системи на основі широкого застосування порівняльного методу (А.А. Телле, М. Ансель).

На думку М. Вебера, наука, по-перше, розробляє техніку оволодіння життям – зовнішніми вчинками людей, по-друге, розробляє методи мислення, робочі інструменти і виробляє навички поведінки з ними [3, с. 719]. Тому порівняльне правознавство як наука включає в себе методи мислення (те, про що говорить К. Осаке).

Визнаючи порівняльне правознавство як самостійну юридичну науку, М.Н. Марченко вважає, що в якості предмета дослідження порівняльного правознавства виступають загальні принципи і закономірності виникнення, становлення і розвитку різних правових систем. З приводу загальних принципів і закономірностей виникнення, становлення і розвитку різних правових систем як предмету порівняльного правознавства виникає багато питань і сумнівів. І в цьому ракурсі цей аспект більш тяжіє до предмету загальної теорії держави і права.

Як зазначав А.В. Сурилов, відносини, в яких об'єкти перебувають в процесі порівняння, називаються компаративними, а властивості (або властивість), за якими ці об'єкти утворюють компаративні відносини один з одним, називаються підставами порівняння [10, с. 93]. У пізнавальному аспекті порівняння виступає як процес відображення в свідомості людини реальних відносин тотожності, різних державно-правових явищ [2, с. 36].

На думку А.Х. Саїдова, порівняльне правознавство є науковим напрямком, що вивчає основні правові системи сучасності [9, с. 25]. Він окреслює коло питань, що становлять предмет порівняльного правознавства, куди входять: методологічні проблеми порівняння в праві (теорія порівняльно-правового методу); порівняльне вивчення основних правових систем сучасності; традиційне «порівняльне законодавство»; так зване функціональне порівняння; історико-порівняльне вивчення права [9, с. 29].

На думку А.Е. Чернокова, на користь обґрунтування самостійності порівняльного правознавства можна навести такий аргумент: воно не зводиться лише до методу порівняльно-правового аналізу законодавства, окремих інститутів права та ідей про право, а націлене на отримання цілісної картини правового розвитку світу, а як наука воно спрямована на оптимізацію міждержавної взаємодії в правовій сфері та розробку практичних рекомендацій щодо удосконалення чинного законодавства [11, с. 6].

Як вважає М.В. Савчин, порівняльне правознавство (компаративістика) є теоретичною дисципліною, яка містить методологію порівняльно-аналітичного дослідження окремих аспектів правових систем по окремих інститутах декількох країн, особливостей функціонування наднаціонального, міжнародного права в національному праві з метою виявлення їхніх загальних або відмінних рис, для прогнозування подальшого їхнього розвитку або оптимізації, а також для вирішення прикладних завдань юриспруденції [8, с. 48].

Найбільш ґрунтовно до визначення статусу порівняльного правознавства підійшов М. Ансель, який дійшов висновку, що порівняльне право, незважаючи на всі застереження, є наукою. Воно є такою в двох аспектах, у двох, хоча і різних, але доповнюючих один одного, точках зору. На його думку, перший аспект передбачає вивчення основних систем чинного в світі права, і при цьому мова йде про створення юридичної географії. А другий аспект передбачає застосування порівняльного методу, причому дослідник розрізняє його випадкове і систематичне застосування. М. Ансель вважає, що систематичне застосування порівняльного методу не може не стати методом певної науки [1, с. 43].

На нашу думку, слід зазначити, що порівняльне правознавство є окремою наукою, яка має не тільки виключно теоретичний, однак якісно практичний характер. Будь-який процес, пов'язаний з формуванням нових законодавчих норм, неможливо уявити без порівняльного аналізу досвіду країн світу, що робить компаративістику однією з найважливіших юридичних наук сучасності.

Об'єктивними чинниками, які зумовлюють актуальність розвитку науки порівняльного правознавства, юристи називають:

- різноманітність правових систем (понад 200);
- розвиток правових взаємозв'язків і розширення економічних, політичних, культурних та інших зв'язків між державами;
- появу на правовій карті світу правових систем нових незалежних держав;
- діяльність міжнародних організацій, яким доводиться вирішувати спірні питання, що виникають між їхніми членами, на порівняльній основі;
- підвищення рівня вимог викладання юридичних дисциплін у вищих навчальних закладах, де готують правників, яким доведеться працювати не лише на внутрідержавному, але й на міжнародному рівні [9, с. 13-14].

Розглядаючи вплив компаративістики на проведення конституційної реформи в Україні, можна звернутися до думки німецьких юристів Х. Коха, У. Магнуса, П. Вінклер фон Моренфельса, які зазначали, що важливі національні проекти розробляються за допомогою порівняльного правознавства; це робиться з метою знайти у правопорядках інших країн оптимальне і найприйнятніше рішення щодо правового регулювання власної проблеми [5, с. 325-326]. Дійсно, без комплексного аналізу міжнародного досвіду цілісність та якість проведення найважливішої реформи в державі зводилася до мінімуму.

Загалом основне завдання порівняльного правознавства – це виведення правової системи із архаїчного стану на досконаліший щабель шляхом запозичення найкращих досягнень тих чи інших країн (у сфері публічного чи приватного права, а також усього спектру державно-правових явищ).

Компаративістика вирішує проблеми, які характеризують зв'язок порівняльного правознавства та національних конституційних процесів. П. Круз виділяє п'ять основних груп проблем, вирішення яких відноситься до компаративістики:

- 1) порівняння зарубіжних правових систем із своїми національними з метою встановлення їхніх загальних рис і особливостей, подібностей і розбіжностей;
- 2) аналіз об'єктивних і таких, що систематично приймаються, рішень різних правових систем із подібних проблем;
- 3) вивчення причинно-наслідкових зв'язків між різними правовими системами;
- 4) порівняння основних стадій розвитку різних правових систем;
- 5) розкриття характеру еволюції змін, які проходять у різних правових системах упродовж як усієї історії, так і окремих етапів розвитку [6, с. 29].

Слід окремо зазначити з приводу об'єкта порівняльного правознавства, адже він є надзвичайно широким та складається з низки об'єктів, аналіз яких є основоположним для державотворчих процесів. Окремо зупинимося на найважливіших об'єктах предмету нашого дослідження:

1. **Правова сім'я** – специфічний об'єкт порівняльного правознавства. Інші юридичні науки рідко звертаються до дослідження правової сім'ї, тоді як для порівняльного правознавства – це один із основних об'єктів [7, с. 13]. Ми вважаємо, що вивчення правових сімей: романо-германської, англо-американської, змішаних (скандинавської, латиноамериканської), релігійно-звичаєвих (іудейської, індуської, мусульманської, канонічного права), філософсько-традиційних (країни Далекого Сходу, китайське та японське право), звичаєво-традиційної (країни Африки і Мадагаскар) збагачує знання про правову карту світу. Це є надзвичайно корисним для всебічного загальнотеоретичного обґрунтування цілей, завдань, проблем та їх вирішення при здійсненні реформування Конституції.

2. **Правові системи окремих держав.** Наприклад, для правової системи України надзвичайно корисним на макрорівні є порівняльний аналіз її правової системи з правовими системами Німеччини, Австрії, Італії, Франції, Польщі і т.д. Традиційно порівняння здійснюються з більш розвинутою правовою системою – це одна з вимог вдалого порівняльно-правового аналізу.

3. **Національне законодавство.** Цей об'єкт порівняльного правознавства зазвичай привертає увагу компаративістів, оскільки дає змогу дослідити загальні характеристики законодавчих систем, тенденцій їхнього розвитку, основні особливості.

4. **Галузі, підгалузі законодавства і нормативні масиви.** Зазвичай класифікація на галузі, інститути відбувається в межах однієї правової сім'ї, наприклад романо-германської.

5. **Правові інститути** – комплекси правових норм, що регулюють однорідні суспільні відносини. Скажімо, інститути президента, виборів і т.д.; зазвичай такі дослідження властиві для мікропорівняння.

6. **Закони та інші правові акти** – це один із найпоширеніших об'єктів порівняльного правознавства. У цьому випадку це пояснюється передусім потребами законотворення. Використання зарубіжних законів у процесі правотворчості надає великого теоретичного і перевіреного часом практичного рівня.

7. **Юридична техніка**, тобто сукупність прийомів і правил структурування і вираження правових норм, побудови правових актів.

У кожній правовій системі можна знайти чимало специфічних прийомів юридичної техніки, що відображають як особливості мови і культури, так і традиції законодавчого процесу [7, с. 14-15].

Державно-правові реформи, які проводилися на межі ХХ–ХХІ ст., дали потужний імпульс розвитку наукової юридичної думки. Про це свідчать численні дисертації, монографії, наукові статті. Через призму вивчення поглядів мислителів на багатоаспектні проблеми держави і права можна зрозуміти їх взаємозв'язок, виробити власне бачення перспектив державно-правового розвитку. Політико-правова думка у сфері порівняльного правознавства і реформування Основного закону здатна на взаємовплив, взаємодоповнення, будучи на сучасному етапі розвитку юриспруденції необхідною умовою розвитку наукового знання.

Можна зазначити, що пошук нових форм співпраці між державами, тенденція до уніфікації права різних держав, зближення правових – це фактори, що сприяють дослідженню державно-правового розвитку на порівняльній основі. Як зауважив ще дореволюційний учений-юрист Ю. Гамбаров, «кожна держава допускає у певних випадках на своїй території застосування чужого права не з милості і благовоління, а підкоряючись вимогам права і справедливості, які випливають з самої суті міжнародних відносин» [4, с. 141].

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що використання компаративістичних досліджень при проведенні конституційно-правової реформи в Україні є надзвичайно важливим фактором. Маючи міждисциплінарну природу, юридична компаративістика підкреслює необхідність визнання актуальності проблемної побудови наук, пошуку предмету компаративних досліджень не лише на рівні загальнотеоретичних, спеціальних та галузевих юридичних наук, а й у всьому діапазоні існування правової реальності: від правопорядку світу, прав людства до правового простору соціальних груп, громад, безпосереднього життя конкретного суб'єкта права. Саме порівняльне правознавство може стати «наріжним каменем» для проведення ефективної та високодієвої конституційної реформи в нашій державі, адже досвід прогресивних країн світу завжди доцільний для України.

Список використаних джерел:

1. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права: Сб. ст. – М., 1981. – С. 36–86.
2. Бехруз Х. Введение в сравнительное правоведение: [учеб. пособие]. – О. : Юрид. л-ра, 2002. – 328 с.
3. Веббер М. Избранные произведения / Сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайдено; пер. с нем. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
4. Гамбаров Ю.С. Курс гражданского права. Часть общая. – СПб., 1911. – Т. 1. – 793 с.
5. Кох Х. Международное частное право и сравнительное правоведение / Х. Кох, У. Магнус, Винклер фон Моренфельс; пер. с нем. Ю.М. Юмашева. – М. : Междунар. отношения, 2003. – 480 с.
6. Марченко М.Н. Курс сравнительного правоведения / М.Н. Марченко. – М. : Городец-издат, 2002. – 1068 с.
7. Порівняльне правознавство: [підруч. для студ. юр. спец. вищ. навч. закладів] / [В.Д. Ткаченко, С.П. Погрібняк, Д.В. Лук'янов] ; за ред. В. Ткаченка. – Х. : Право, 2003. – 274 с.
8. Савчин М.В. Порівняльне правознавство. Загальна частина: [навч. посібник]. – К., 2005. – 288 с.
9. Саидов А.Х. Сравнительное правоведение (основные правовые системы современности) : [учебник] / Под ред. В.А. Туманова. – М. : Юристъ, 2000. – 448 с.
10. Сурилов А.В. Теория государства и права: [учеб. пособие]. – К.; О. : Выща шк., 1989. – 439 с.
11. Черноков А.Э. Введение в сравнительное правоведение: [учеб. пособие]. – С.Пб. : СПБИНВЭСЭП, 2004. – 207 с.

